

Advies betreffende het inzetten van begrazing met schapen voor het beheer van pimpernelgraslanden in Pikhakendonk (Boortmeerbeek)

Nummer:	INBO.A.2011.132
Datum advisering:	5 december 2011
Auteur(s):	Gunther Van Ryckegem, Jan Van Uytvanck
Contact:	Lon Lommaert (lon.lommaert@inbo.be)
Kenmerk aanvraag:	e-mail op datum van 25 oktober 2011
Geadresseerden:	Agentschap voor Natuur en Bos Provinciale Dienst Antwerpen T.a.v. Koen Deheegher Lange Kievitstraat 111-113 bus 63 2018 Antwerpen koen.deheegher@lne.vlaanderen.be
Cc:	Agentschap voor Natuur en Bos Carl De Schepper (carl.deschepper@lne.vlaanderen.be)

AANLEIDING

De natuurdoelstellingen voor het Schelde-estuarium werden vastgelegd als instandhoudingsdoelen (IHD) in Adriaensen *et al.* (2005). Deze IHD zijn opgesteld voor de Zeeschelde en haar getijgebonden zijrivieren (Grote en Kleine Nete, Dijle, Zenne en Durme).

Voor de Dijle wordt de nadruk gelegd op een uitbreiding van pimpernelgraslanden.

VRAAGSTELLING

Zijn schapen inzetbaar bij het beheer van pimpernelgraslanden en zo ja onder welke randvoorwaarden?

TOELICHTING

1. Inleiding

In 2010 werd een gelijkaardige adviesvraag beantwoord met betrekking tot het realiseren van pimpernelgraslanden onder een beheer van paardenbegrazing (Van Ryckegem *et al.*, 2010). Hier werd als conclusie gesteld dat het natuurdoeltype 'laaggelegen schraal hooiland (6510) subtype grote pimpernelgraslanden (6510_hus)' enkel realiseerbaar is onder een hooibeheer. Een verschrallingsfase is noodzakelijk om soortenrijke, habitatwaardige vegetatietypes te ontwikkelen. Slechts nadat in voldoende mate verschralling gerealiseerd is, kan overgegaan worden tot een onderhoudsbeheer van maaien met nabegrazing.

Belangrijk hierbij is dat :

1. er een ontwikkelingsbeheer (hoofdverschralling) noodzakelijk is waarbij het terugdringen van de fosfaat-beschikbaarheid cruciaal is. Dit kan enkel onder de vorm van intensief maaibeheer (minimaal 2 x maaien per jaar).
2. Na de ontwikkelingsfase van 2x maaien per jaar of als startbeheer in de reeds schralere graslanden¹ kan een nabegrazing mogelijk zijn.
3. De nabegrazing start pas vanaf september (tot herfst – winterperiode). Veel van de karakteristieke soorten in pimpernelgraslanden zijn immers intolerant voor begrazing tijdens de periode van half maart tot eind juni. Traditioneel werd de nabegrazing van dit type grasland uitgevoerd met runderen, maar ook paarden, pony's en schapen werden soms ingezet.

2. Schapen als (na)begrazer?

Aangezien er nogal wat verschillen zijn in het gedrag en de voedselopname tussen de verschillende grote grazers, is het nuttig om kort in te gaan op enkele eigenschappen van schapen. Herbivoren kunnen worden geclassificeerd als grazer (grazers), als snoeiers (browsers) of ergens daartussen (intermediate feeders). Grazers eten voornamelijk grassen. Snoeiers verkiezen kruiden, knoppen, bladeren, vruchten en in de winter houtig materiaal. Het schaap is een grazer, maar verschilt van bijvoorbeeld een zeer typische graseter zoals het rund, doordat het toch heel wat kruiden en in de winter ook houtige planten kan eten. Het dieet binnen een soort kan variatie vertonen, afhankelijk van het terreintype en verschillen in het voedselaanbod. Vooral bij schapen is de spreiding in

¹ per definitie is de productiviteit < 6 ton drooggewicht/ha, de kruid/gras-ratio > 40% of de beschikbare P-fractie < 15 mg Olsen-P/kg)

dieet aanwezig. Dit heeft waarschijnlijk te maken met structureel anatomische en fysiologische verschillen tussen de schapenrassen (Van Wierden, 1987). Een voorbeeld hiervan is het verschil tussen de rassen Texel en Mergellandschaap.

Bij extensieve begrazing wordt de jaarlijks productie van de vegetatie niet volledig opgegeten. Bij dergelijk begrazingsbeheer in graslanden zullen schapen door hun graaspreferentie micro-patronen creëren op de schaal van vierkante meters of kleiner. Zo ontstaan duidelijke verschillen in structuur en soortensamenstelling tussen de hoge en lage delen in de vegetatie. De hogere vegetatievlekken zullen zich in de loop van het vegetatieseizoen uitbreiden. In het vroege voorjaar zullen de schapen vanuit de steeds kort afgevreten lagere vegetatie de aangroeiende randen weer afvreten. Een dergelijk begrazingsbeheer is niet geschikt voor het ontwikkelen van pimpernelgraslanden. Daar zijn verschillende redenen voor:

1. Goed ontwikkelde pimpernelgraslanden hebben een vrij dichte en kruidenrijke structuur, die zich elk jaar opnieuw ontwikkelt vanuit een korte en volledig open vegetatie, en waarbij er geen ophoping is van strooisel (Weeda *et al.*, 1987; Schaminée *et al.*, 1996). Strooiselophoping is vaak het geval bij extensieve schapenbegrazing op voedselrijkere gronden. De vegetatie wordt er plaatselijk niet kort afgevreten en kan zo vervilten. In het volgende jaar worden deze plaatsen ook minder aantrekkelijk voor de dieren.
2. Schapen zijn over het algemeen niet geschikt om langdurig op natte of vochtige terreinen (zoals in de Dijlevallei) te lopen, hoewel er rassen zijn die daar relatief goed tegen kunnen zoals de Ardense voskop (WallisDeVries *et al.*, 1998; Van Uytvanck *et al.*, 2009). In elk geval zal de vochttoestand van de bodem het graasgedrag en het resultaat van de begrazing beïnvloeden. Schapen grazen selectief, met een preferentie voor drogere terreingedeelten. Hierdoor ontstaat de kans op verruiging in nattere terreingedeelten. Dit zijn evenwel de plekken waar de ontwikkeling van pimpernelgraslanden de meeste kansen heeft. De grote onzekerheid in de vegetatieontwikkeling, inherent verbonden met extensieve begrazing, is dus geen goed uitgangspunt voor het gericht ontwikkelen van een bepaald doelhabitat, i.c. pimpernelgraslanden.

Begrazing in functie van de ontwikkeling van pimpernelgraslanden is enkel zinvol in de vorm van nabegrazing, m.a.w. als onderhouds- of ontwikkelingsbeheer in een hooiweidesysteem (Demolder, 2012). Dit wordt bevestigd door Woodcock *et al.* (2006). Deze auteurs vonden tevens dat de resultaten van nabegrazing met schapen min of meer identiek zijn aan nabegrazing met runderen. Er moet echter vooral gezorgd worden dat de vegetatie kort de winter ingaat. Eind oktober is de vegetatie kort gegraasd. Daarbij moet vertrapping van bodem en vegetatie vermeden worden. Dit betekent dat de dieren in oktober van de hooiweide kunnen gehaald worden. Om storingssoorten zoals pitrus, ridderzuring en/of krulzuring in natte hooiweiden te vermijden, mogen de dieren niet te lang op het terrein blijven in het najaar, bijvoorbeeld bij hoge grondwaterpeilen. Aangezien grote pimpernel een zomerbloeiër is, is het noodzakelijk om de nabegrazing pas in september te laten starten, net na de tweede groeipek van de grassen.

Bij het streven naar bloemrijke glanshavergraslanden kan nabegrazing met schapen succesvol zijn als onderhoudsbeheer, mits een strikt opvolgen van een aantal randvoorwaarden (Vandevoorde & Ysebaert, 2000). Deze komen sterk overeen met de richtlijnen geformuleerd in Van Ryckegem *et al.* (2010) met betrekking tot paardenbegrazing. De randvoorwaarden zijn het niet toepassen van bemesting, geen gebruik van pesticiden, nabegrazing vanaf de nazomer en herfstperiode met een graasdensiteit van 5-10 schapen per hectare en het niet bijvoederen van de dieren. Het correct toepassen van de richtlijnen is cruciaal voor het behalen van de ecologische doelstellingen.

Er werd geen specifieke informatie gevonden over de verschillen tussen de grazers met betrekking tot de nabegrazing van het habitatype. Dit geldt meer specifiek ook voor een mogelijke graaspreferentie van schapen op grote pimpernel. Dit laatste is een aandachtspunt en wordt best onderzocht alvorens nabegrazing op grotere schaal op te starten. Een late start van de nabegrazing in september, zoals hierboven vermeld, laat zaadsetting van grote pimpernel toe, voor de planten worden opgegeten. Door de aanwezigheid van een rozet lijkt het er wel op dat grote pimpernel enigszins is aangepast aan begrazing en aan maaien.

CONCLUSIE

Het natuurdoeltype laaggelegen schraal hooiland (6510) subtype grote pimpernelgraslanden (6510_hus) is enkel realiseerbaar onder een hooi- of hooiweidebeheer. Een verschrallingsfase is noodzakelijk om soortenrijke, habitatwaardige vegetatietypes te ontwikkelen. Nadat de verschralling in voldoende mate gerealiseerd is, kan overgegaan worden naar een onderhoudsbeheer van maaien met nabegrazing. Daarvoor kunnen eventueel schapen worden gebruikt. Andere vormen van schapenbegrazing zullen niet leiden tot de gewenste ontwikkelingen.

REFERENTIES

Adriaensen, F., Van Damme, S., Van den Bergh, E., Van Hove, D., Cox, T., Jacobs, S., Konings, P., Maes, J., Maris, T., Mertens, W., Nachtergale, L., Struyf, E., Van Braeckel, A. & Meire, P. (2005). Instandhoudingsdoelstellingen Schelde-estuarium. UA: ECOBE05-R82, Antwerpen.

Demolder, 2012. Graslanden op matig voedselrijke bodem. In: Van Uytvanck J & De Blust G, Handboek voor beheerders - Europese natuurdoelstellingen op het terrein - Deel 1: Habitats. Lannoo Campus, Leuven, in druk.

Schaminée, J.H. J.; Stortelder, A.H. F.; Weeda, E.J. (1996). De vegetatie van Nederland, deel 3 : plantengemeenschappen van graslanden, zomen en droge heiden. Opulus, Leiden

Vandevoorde, B. & Ysebaert, T. (2000). Advies voor schapenbegrazing op de dijken van de Zeeschelde en zijrivieren. IN.A.2000.161.

Van Ryckegem, G, Demolder H., Van Uytvanck, J & Wouters, J. (2010). Advies betreffende de inpasbaarheid van begrazing met paarden in Pikhaken – GOG Hollaken-Hoogdonk deel 2. INBO.A.2010.49.

Van Uytvanck J, Declerck K, Dedoncker B, Van Elegem B, Bogaert D, 2009. Nieuwe boslandschappen via Graasbeheer. Brochure van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek en Agentschap voor Natuur en Bos, Brussel.

Van Wierden, S.E., 1987. Grote herbivoren in natuurbeheer. In De Bie, S., Joenje, W., & Van Wieren, S.E., Begrazing in de natuur, Pudoc Wageningen 1987: 200-214.

WallisDeVries MF, Bakker JP, van Wieren SE (eds.), 1998. Grazing and conservation management. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.

Weeda, E.J.; Westra, R.; Westra, C.; Westra, T. (1987). Nederlandse oecologische flora : wilde planten en hun relaties 2.

Woodcock BA, Lawson CS, Mann DJ, McDonald, AW. 2006. Effects of grazing management on beetle and plant assemblages during the re-creation of a flood-plain meadow. Agriculture Ecosystems & Environment 116(3-4): 225-234